

17. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 558 (ukr).
18. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787 (ukr).
19. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5485 (ukr).
20. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5485 (ukr).
21. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5487 (ukr).
22. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5487 (ukr).
23. State Archives of the Ternopil region, fond 1, opys 1, sprava 28 (ukr).
24. State Archives of the Ternopil region, fond 1, opys 1, sprava 31 (ukr).
25. State Archives of the Ternopil region, fond 1, opys 36, sprava 9 (ukr).
26. State Archives of Volyn region, fond 1, opys 26, sprava 21 (ukr).
27. State Archives of Rivne region, fond 400, opys 138, sprava 20 (ukr).
28. State Archives of Rivne region, fond 400, opys 138, sprava 1 (ukr).
29. State Archives of Transcarpathian region, fond 1, opys 33, sprava 68 (ukr).
30. Kushch Yu. (1989), *Radianske selo*, October 10 (ukr).
31. Fatula R. (1989), *Vohni komunizmu*, June 24 (ukr).
32. State Archives of Chernivtsi region, fond 1, opys 60, sprava 153 (ukr).
33. State Archives of Chernivtsi region, fond 1, opys 60, sprava 153 (ukr).
34. State Archives of Chernivtsi region, fond 1, opys 60, sprava 312 (ukr).
35. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 791 (ukr).
36. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787 (ukr).
37. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787 (ukr).
38. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787 (ukr).
39. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787 (ukr).
40. State Archive of Lviv region, fond 3, opys 62, sprava 787(ukr).
41. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5528 (ukr).
42. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5575 (ukr).
43. State Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 1, opys 1, sprava 5580 (ukr).
44. State Archives of the Ternopil region, fond 1, opys 39, sprava 100 (ukr).
45. *Visti Prydnistrovia* (1990), September 4 (ukr).
46. Buhai O. (1990), *Ternopil vechirni*, June 3 (ukr).
47. State Archives of Volyn region, fond 1, opys 26, sprava 44 (ukr).
48. State Archives of Volyn region, fond 1, opys 26, sprava 44 (ukr).
49. Demchuk M. (1990), *Dolia*, August 1 (ukr).
50. State Archives of Rivne region, fond 400, opys 140, sprava 32a (ukr).
51. State Archives of Rivne region, fond 400, opys 140, sprava 32a (ukr).
52. State Archives of Transcarpathian region, fond 1, opys 34, sprava 1 (ukr).
53. State Archives of Transcarpathian region, fond 1, opys 34, sprava 1 (ukr).
54. State Archives of Transcarpathian region, fond 1, opys 34, sprava 6 (ukr).
55. State Archives of Chernivtsi region, fond 1, opys 60, sprava 361 (ukr).
56. State Archives of Chernivtsi region, fond 1, opys 60, sprava 361 (ukr).
57. *Naddnistrionska pravda* (1990), September 27 (ukr).

© Чура Василь

Надійшла до редакції 13.01.2014

УДК 1:316.3

БАШМАНІВСЬКА ЯНА,

аспірант Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОБЛЕМИ САМОТНОСТІ ТА САМОГУБСТВА

У статті досліджено взаємозв'язок проблеми самотності та самогубства. Встановлено, що причиною виникнення самотності є втрата почуття єдності людини зі світом та нерозв'язність екзистенційних потреб людського буття. Визначено, що умовою подолання стану самотності й запобігання самогубству є формування почуття єдності людини зі світом.

Ключові слова: самотність; самогубство; індивід; відчуження; суспільство; єдність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Проблема самогубства в усі часи існування людства була надзвичайно актуальною. Причиною цього явища постають насамперед різні кризові етапи в житті суспільства та людини, зокрема, такі: соціальна незахищеність, нездатність адаптуватися до соціальних умов, фрустрація, самотність тощо. Людина, не витримуючи психологічного навантаження, часто вирішує піти із життя. У

сучасних динамічних умовах розвитку суспільства проблема самогубства особливо загострюється, оскільки людина відчуває себе самотньою, покинутою, незрозумілою для інших та зайвою в цьому світі. Зазначені переживання посилюються зовнішньою соціальною нереалізованістю, тому розв'язанням зазначеної проблеми нерідко стає самогубство.

Вивченням причин виникнення самотності та са-

могуща займалися зарубіжні (М. Бубер, Е. Дюркгейм, Ч. Ламброзо, Ф. Ніцше, З. Фройд, Е. Фромм) та вітчизняні (М. Бердяєв, Ю. Вагін, М. Спіженкова, Л. Трегубов, Е. Ушакова, Л. Яшкова) вчені. Дослідження зазначеної проблеми здебільшого ґрунтуються на соціологічному та соціально-психологічному аналізі, утім, потрібне філософське узагальнення причин виникнення самотності та самогубства й обґрунтування шляхів запобігання їм.

Метою статті є аналіз взаємозв'язку проблеми самотності та самогубства, що передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, визначити основні причини виникнення стану самотності та суїцидальної поведінки; по-друге, обґрунтувати, що відчуття єдності людини зі світом є умовою запобігання екзистенційній кризі та самогубству.

Виклад основного матеріалу. Відомий соціолог та філософ Е. Дюркгейм приділяє значну увагу дослідженню причин самогубства. Так, на його думку, суттєвою ознакою людини є її приналежність до соціуму. Філософ переконаний, що життєдіяльність людини може відбуватися лише в соціальному середовищі, у тісному взаємозв'язку з іншими суб'єктами діяльності [3, с. 190], тобто індивід за своєю природою є соціальною істотою. Він вважає, що місія людини полягає в розвиткові соціального середовища, яке впливає на інтелектуально-психологічний стан індивіда. Лише в органічному взаємозв'язку людини із суспільством можливий обопільний розвиток. Учений зазначає, що "ми розвиваємо наш інтелект заради того, аби виконати наше соціальне призначення, і саме суспільство як скарбниця знання постачає нам знаряддя для нашого інтелектуального розвитку" [3, с. 190].

Е. Дюркгейм підкреслює, що для будь-якої людини природним є, щоб її діяльність була спрямована на розвиток Іншого, удосконалення суспільного устрою, служіння Богу. Продовжуючи власні роздуми, зазначає, що "Я" індивіда складається з двох частин: фізичного та соціального й саме останнє надає сенсу нашому існуванню. Філософ переконаний, якщо людина перестає відчувати емоційний зв'язок із суспільством, іншими суб'єктами діяльності, вона одразу ж "втрачає будь-які підстави для того, щоб поцінувати своє життя" [3, с. 191]. Для людини недостатньо задовольняти свої фізіологічні потреби, вона мусить жити за вищими формами життя: розвивати свої соціальні зв'язки, зміцнювати єдність з іншими людьми. Однак якщо "ці вищі форми вислизують від нас, ми залишаємось в абсолютно безпорадному стані; нас охоплює відчуття трагічної порожнечі, і нам немає більше до чого застосувати свої сили" [3, с. 191]. У такому разі людина втрачає сенс свого життя, а тому може знайти привід закінчити його самогубством.

За Е. Дюркгеймом, самогубству передують стан самотності, відчуженість людини від суспільних процесів і, насамкінець, втрата сенсу життя. Причиною цього є егоцентричний стиль життя, зосередженість лише на власних потребах і нездатність вийти за межі власного "Я". Тому індивід одразу ж відчуває самотність, коли пориває свої зв'язки із соціальним середовищем, згодом втрачає сенс життя, що може призвести до самогубства.

На думку Е. Дюркгейма, як відчуженість від суспільства призводить до самогубства, так і повна зануреність людини в суспільні процеси, що поглинають її індивідуальність, теж може спричинити суїцидальну поведінку. Із цього приводу він зазначає: "Якщо <...> індивідуалізм

приводить людину до самогубства, то недостатньо розвинена індивідуальність повинна давати такі самі результати. Коли людина відокремилась від суспільства, то в неї легко зароджується думка покінчити із собою; те саме відбувається з нею і тоді, коли суспільство повністю й до кінця поглинає її індивідуальність" [3, с. 196]. Самогубство в цьому випадку відбувається з тієї причини, що на людину тиснуть соціальні обставини. Індивід не може діяти відповідно до своїх індивідуальних уподобань та рішень, а чинить лише так, як від нього вимагає соціальне середовище.

Основними причинами самогубства, з точки зору Е. Дюркгейма, є самотність людини та втрата нею сенсу життя, що тісно пов'язані між собою. Спочатку людина втрачає взаємозв'язок із соціумом, відчуває самотність, а згодом поринає в екзистенційний вакуум, втрачає мету та сенс свого життя. Життя сповнене смыслом лише в тому випадку, коли людина відчуває єдність з іншими: їй є для кого й для чого жити та водночас вона комусь потрібна. Учений звертає увагу, що родина як соціальний інститут здатна ефективно зміцнювати в людини почуття єдності із соціальним середовищем. Утім, сьогодні родина не має такого суттєвого значення, як раніше, а тому дедалі більше зростає кількість самотніх людей. Із цього приводу Е. Дюркгейм зазначає, що з деградацією родини як соціального інституту збільшується кількість самотніх людей, що посилює схильність до самогубства [3, с. 375]. Філософ застерігає, що людина має обов'язково заповнити ту порожнечу, що виникає за відсутності родинних відносин. Інакше з'являється загроза виникнення почуття самотності та екзистенційного вакууму. Е. Дюркгейм пише, що існує велика вірогідність виникнення психологічної порожнечі в житті людини, якщо вона не замінить чимось цю стару мету своєї діяльності (мета - родина, Я. Б.), [3, с. 375].

Е. Дюркгейм висновує, що чим міцніша єдність індивіда із соціальним середовищем, тим менша вірогідність того, що він закінчить життя самогубством. Філософ зазначає, що "ми захищені від самогубства тією мірою, якою ми соціалізовані" [3, с. 373]. Самогубство відбувається не через життєві труднощі, не через випробування, що випадають на долю людини. Будь-які труднощі можна подолати, якщо індивід відчуває сенс свого життя, тобто знає заради чого живе. Із цього приводу Е. Дюркгейм пише: "Причина самогубств лежить зовсім не в труднощах життя і засіб зупинити приріст кількості смертей за власною волею полягає зовсім не в тому, аби зробити боротьбу менш важкою, а життя легшим. Якщо люди вбивають себе тепер частіше, ніж раніше, то не тому, що нам доводиться докладати більших зусиль для підтримки свого існування <...>, а тому, що ми не знаємо <...> яку мету має наша діяльність" [3, с. 385]. Відтак, самотність та порожнеча внутрішнього життя є основними причинами самогубства.

Утім, Е. Дюркгейм указує, що можуть бути й інші причини самогубства, а саме: коли суспільна думка безпосередньо чи опосередковано вимагає від людини піти на такий вчинок. Такий тип суїциду філософ називає альтруїстичним [3, с. 201]. Він характеризується тим, що людина, попри власні інтереси, удається до самопожертви, самогубства через певні вимоги соціального оточення. Так, учений доводить, що в деяких суспільствах існують соціальні норми, що змушують людину в певних випадках чинити самогубство. На основі аналізу таких ситуацій Е. Дюркгейм виокремлює різновиди альтруїстичного самогубства: самогубство людей похилого віку (аби не обтяжувати оточуючих доглядом за собою),

самовбивство дружин після смерті чоловіків та самоубивство підлеглих після смерті господаря. В усіх випадках "суспільство чинить на індивіда <...> певний психічний тиск для того, щоб він неодмінно покінчив із собою" [3, с. 203]. Людина несвідомо й свідомо піддається впливу, нехтуючи власним бажанням жити, а тому вдається до суїциду. У таких суспільствах людина є лише "деякою частиною цілого, не маючи сама по собі ніякої цінності" [3, с. 207]. Е. Дюркгейм указує, що існують суспільства, які не змушують обов'язково чинити акт самоубуства, проте їхні соціальні норми позитивно оцінюють самоубуство людини (найбільш це розвинуто в Індії). У всякому разі альтруїстичну суїцидальну поведінку обумовлюють усталені суспільні норми. Незважаючи на те, що людина в процесі своєї суспільної життєдіяльності має бути активним суб'єктом соціальних процесів, перебувати в органічному взаємозв'язку із соціальним середовищем, вона не повинна втрачати власної індивідуальності, не розчиняти свої інтереси, погляди та уподобання в спільності.

Підсумовуючи роздуми Е. Дюркгейма, підкреслимо, що однією з головних причин самоубуства є стан самотності, який виникає через відчуження людини від соціуму. На думку вченого, людське "Я" складається з двох компонентів - фізичного та соціального, головними складовими яких є реалізація фізіологічних та комунікативних потреб. Без комунікаційної та емоційної єдності із суспільством виникає самотність, психологічна криза, втрата смислу життя, що підштовхуватиме індивіда до скоєння суїциду. Водночас важливим є те, що у взаємозв'язку із соціумом людина не повинна втрачати власної індивідуальності та потрапляти під вплив негативних соціальних явищ.

Грунтовне філософське дослідження проблеми взаємозв'язку самотності та самоубуства здійснив видатний філософ М. Бердяєв. Проблема самоубуства він аналізує в контексті життя російських емігрантів. Досліджуючи їхню долю, він обґрунтовує загальні психологічні та філософські витоки проблеми самоубуства. Екзистенційний вакуум, що виник у психіці людей, бере свій початок, за М. Бердяєвим, із Жовтневого перевороту 1917 року. Інтелекція, відчувши відсутність сенсу цих подій, сприйняла це як крах їхніх життєвих очувань. Він зазначає: "Втрата будь-якого смислу життя, відірваність від Батьківщини, нереалізованість сподівань, самотність, хвороба, різка зміна соціального стану <...> - усе це дуже сприяє епідемії самоубуств" [1, с. 5]. Філософ стверджує, що, хоча з першого погляду самоубуство має індивідуальний характер, воно виходить за межі індивідуального життя в соціальний простір. Людина своїми діями опосередковано впливає на вчинки інших. Удаючись до самоубуства, вона демонструє приклад деструктивної поведінки для оточуючих. М. Бердяєв зазначає, що "самоубуство буває заразливим і людина, яка вбиває себе, здійснює соціальний акт, штовхає інших на цей же шлях, створює психічну атмосферу деградації" [1, с. 5].

У суспільній свідомості прийнято з осудом ставитись до самоубуців, утім, М. Бердяєв закликає нас до філософського осмислення такого вчинку. Він уважає: коли людина відірвана від свого соціального середовища, втрачає зв'язок зі своїм історичним корінням, виникає стан самотності, що й детермінує акт самоубуства. "Важко, дуже важко жити людині ізольовано, самотньо, відірвано від <...> рідного ґрунту, почувати себе покинутою <...> І коли життя людини не згірше вірою, <...> тягар стає неможливим" [1, с. 6]. Отже, людину

штовхають до самоубуства не стільки матеріальні труднощі, скільки важкі екзистенційні переживання, коли вона відчуває, що вимушена жити серед чужого середовища. М. Бердяєв, посилаючись на Ф. Ніцше, стверджує, що самотнє страждання, позбавлене будь-якого сенсу, ще більше спрямовує людину до суїциду.

Філософ наголошує, що людина, незважаючи на екзистенційну кризу, має наповнити сенсом власне страждання та соціальні події, що відбуваються. Саме така переорієнтація є шляхом виходу людини з кризового стану. "Душевна розчавленість та втрата смислу життя будуть подолані, якщо буде усвідомлено, що ми живемо в епоху великої історичної кризи та перелому і настає новий період історії <...> І кожна людина покликана бути діячем у цьому процесі. Від виявленої ним духовної сили залежить майбутнє", - пише М. Бердяєв [1, с. 7]. На його думку, є лише один шлях запобігання самоубуству - знаходження смислу в усьому: "Боротьба проти схильності до самоубуства є перш за все боротьбою проти психологічної безнадії та відчаю, боротьбою за духовний смисл життя, який не може залежати від зовнішніх явищ, що відбуваються" [1, с. 7].

Інший шлях запобігання самоубуству М. Бердяєв убаचाє у виході індивіда за межі власного "Я". Один із таких варіантів - це віра в Бога. Індивід, що став на шлях самоубуства, зневірився в усьому: у власному житті, в оточуючих речах, у вірі в Бога, у соціальних процесах. Його свідомість до безкінечності звужилась до власного переживання безнадії та зневіри. Самоубець відчуває крайню самотність та перебуває в стані еґоїзму. Із цього приводу філософ пише: "Самоубуця завжди еґоцентрич, для нього немає більше ані Бога, ані світу, ані інших людей, а є лише він сам" [1, с. 8]. Подолати потяг до самоубуства - значить забути про себе, подолати еґоцентризм, подумати про інших, зокрема про Бога. Вихід людини за межі власного "Я" М. Бердяєв підіймає до рівня "великого завдання людського життя" [1, с. 8]. Отже, з позиції М. Бердяєва, покликання людини полягає в тому, щоб вона навчилася виходити за межі самої себе до інших людей, до світу та цінностей, що мають надособистісне значення.

М. Бердяєв виокремлює низку причин самоубуства: нещасливе кохання, розчарування в родинних стосунках, утрата цікавості до життя, безсилля, втрата гідності, хвороба тощо. Проте, на його думку, яка б не була причина, самоубуця, як правило, опиняється в стані безнадії. Це почуття, незважаючи на те, чим воно викликане, здатне спричинити фатальний крок у житті людини. Так, М. Бердяєв пише: "Самоубуство за своєю природою є запереченням трьох найвищих християнських цінностей: віри, надії та любові. Самоубуця - людина, що втратила віру. Бог перестав бути для неї реальною, благою силою, що керує життям" [1, с. 9]. Філософ стверджує, що, стаючи на шлях самоубуства, людина інколи здійснює сміливий вчинок, коли, наприклад, убиває себе в інтересах іншого. Проте, він висновує, що самоубуство - це все ж таки слабкість людини, "відмова проявити духовну силу та витримати випробування, воно є зрадою життя та його Творця" [1, с. 9].

Для внутрішнього світу самоубуця, на переконання М. Бердяєва, характерна заглибленість у власні переживання, нездатність вийти за межі свого "Я", а тому самоубуство за своєю сутністю - деструктивне явище, бо "в самоубустві наявний еґоїзм та еґоцентризм..." [1, с. 14]. Філософ так пояснює цей феномен: коли людина ненавидить саму себе, хоче знищити себе, то водночас вона ненавидить й інших людей та увесь світ загалом.

Ненависть і відроза до себе є егоцентризмом, зацикленістю на собі, неспроможністю вийти за межі внутрішнього світу, забути про себе й подумати про інших [1, с. 14]. Самогубця, занурений у себе, не усвідомлює значення, яке він має для суспільства та інших людей і не розуміє, що власним вчинком знищує не лише себе, а й увесь світ. Варто підкреслити, що зазначені роздуми М. Бердяєва перегукуються з думкою Ф. Ніцше: "Родичі самогубця ставлять йому в провину те, що він не зберіг життя з поваги до їхньої репутації" [4, с. 197]. Вчинок самогубці має егоцентричний характер, він не замислюється про близьких людей. Отже, зосередженість на власних негативних переживаннях і відчуженість від зовнішнього світу виступають причиною самогубства.

Натомість М. Бердяєв доводить, що людина мусить подолати ненависть до себе, відкинути негативні егоцентричні думки й полюбити саму себе: "Існують обов'язки не лише щодо Бога й інших людей, але й щодо себе. До себе потрібно по-доброму, а не по-дурному ставитись, не знищувати себе, не поводитись дурно з власною душею й тілом. Самогубство є вкрай поганим ставленням до себе, порушенням обов'язку щодо самого себе" [1, с. 15].

Отже, проблема самогубства постає актуальною в будь-який час індивідуального та суспільного життя. У людському житті є ймовірність втрати його смислу, що може стати однією з причин самогубства. На думку М. Бердяєва, шляхом виходу зі стану екзистенційної кризи є спроба наповнити сенсом усі події особистого та суспільного життя, навіть власні страждання. Людина має вийти зі стану самотності, стати на шлях трансценденції, розширити власну свідомість до рівня особистісних цінностей.

Соціально-філософський аналіз проблеми самотності та самогубства доводить, що внутрішньо-психологічний стан індивіда обумовлений також і зовнішніми чинниками. Так, М. Бубер зазначає, що соціальні процеси, з одного боку, кардинально змінюють соціальне середовище людини, а з іншого - впливають на її світосприйняття. Подібний висновок філософ зробив на основі аналізу подій Великої французької революції, коли водночас із приходом капіталізму відбулася й переоцінка духовних аспектів людського буття. М. Бубер підкреслює, що родина, ремісничка спільнота, міська та сільська громада в часи Французької революції починають розпадатися, що призводить до "нового нападу світової самотності" [2, с. 247]. Натомість цю новітню хвилю самотності людина намагається подолати діловими клопотами, але, відірвавшись від них, вона одразу відчуває всю глибину свого стану [2, с. 247]. Отже, філософські роздуми М. Бубера дозволяють зробити висновок, що спрямованість людини лише на матеріальний розвиток, економічну свободу унеможливають переживання єдності з родиною, зі сферою трудової діяльності, з природою.

Відомий філософ та психолог Е. Фромм, досліджуючи взаємозв'язок проблеми самотності та самогубства, звертає увагу, що до самогубства людина вдається тоді, коли вже не знаходить інших засобів подолання кризового стану. Він пише: "Самогубство - це остання надія, якщо всі інші спроби зняти тягар самотності виявились невдалими" [5, с. 133]. Водночас філософ переконаний, що суїцид не є конструктивним методом розв'язання внутрішніх проблем, а тому характеризує його як "найвище збочення життя" [5, с. 223]. Самогубство, на його думку, є протилежним феноменом щодо позитив-

них форм життєдіяльності людини, отже, суїцидальна поведінка заслуговує навіть на таку характеристику як "патологічне збочення" [5, с. 222].

Як і Е. Дюркгейм, Е. Фромм основною причиною самогубства вважає не фізичні чи матеріальні труднощі життя, а екзистенційну кризу, яку не спроможна подолати людина. На переконання філософа, "високий відсоток самогубств у тій чи іншій країні відображає недолік психічної стабільності та душевного здоров'я. Такий стан речей зумовлений зовсім не бідністю. <...> Найменше самогубств здійснюється в найбідніших країнах, у той же час, зростання матеріального добробуту в Європі супроводжувалось збільшенням кількості самогубств" [6, с. 132]. Сучасна цивілізація, що віддає пріоритет матеріальному перед духовним, не здатна задовольнити основні екзистенційні потреби буття людини, які призводять до самотності та самогубства. Так, однією з найважливіших потреб людини є відчуття єдності зі світом, суспільством, природою. Із цього приводу філософ зазначає, що необхідність єднання з іншими живими істотами, відчуття приналежності до них є важливою потребою, від реалізації якої залежить психічне здоров'я людини [6, с. 154]. Розмірковуючи далі, Е. Фромм акцентує, що відсутність почуття єдності з навколишнім світом призводить до стану самотності, навіть повне задоволення фізіологічних потреб не зменшує екзистенційної порожнечі та дискомфорту.

За Е. Фроммом, існує два основних шляхи досягнення відчуття єдності із соціумом. Перший полягає в тому, що людина може досягти єдності зі світом, підкорючись окремій особі, групі, організації, Богу [6, с. 154]. У такому разі індивід долає ізольованість свого існування шляхом того, що стає частиною чогось більшого, ніж він сам. На другому шляху єдність зі світом досягається "за допомогою влади над ним, із перетворенням інших на частину самого себе" [6, с. 154], тобто основою єдності виступає механізм володарювання над іншими суб'єктами. Однак Е. Фромм доводить деструктивний характер обох шляхів, бо як у першому, так і в другому випадку індивід живе за рахунок інших, а тому втрачає власну індивідуальність і свободу. Індивід, який підкорюється іншим або володіє всіма, "стає залежним від інших людей; замість того, аби розвивати свою індивідуальність, він потрапляє в залежність від тих, кому підкорюється або над ким володарює" [6, с. 155].

На переконання Е. Фромма, людина, аби пережити дійсне почуття єдності зі світом і при цьому зберегти власну свободу та індивідуальність, має відчувати до інших любов. Філософ пише: "Існує лише одне почуття, що задовольняє людську потребу в єдності зі світом і разом з тим дає відчуття цілісності та індивідуальності, - любов" [6, с. 155]. Трактуючи любов як "об'єднання з будь-ким або будь-чим поза самого себе за умови збереження <...> цілісності свого власного Я" [6, с. 155], він піднімає її до рівня філософського узагальнення, тобто саме вона дозволяє індивіду досягти єдності з іншими суб'єктами діяльності, соціумом та природою, зберігаючи при цьому власну індивідуальність.

Висновки

На основі аналізу соціально-філософських поглядів Е. Дюркгейма, М. Бердяєва, М. Бубера та Е. Фромма висновуємо, що причиною почуття самотності є втрата людиною єдності зі світом: природою, суспільством, культурою. Егоцентричний спосіб життя, відчуженість від суспільства, інших суб'єктів діяльності та відсутність почуття єдності із соціумом породжує самотність, екси-

стенційний вакуум, що спонукає людину вчинити акт самогубства.

Загострення проблем самотності та самогубства залежить від соціальної реальності певного історичного періоду, що впливає на людську свідомість. Раптова зміна соціально-політичних та духовних умов буття людини порушує її сталу соціальну, моральну та світоглядну орієнтацію. Соціальні революції (Велика французька революція, Жовтневий переворот 1917 року) суттєво змінили умови буття людини. М. Бубер довів, що в такі періоди починається новий напад світової самотності, людина втрачає відчуття своєї влаштованості у світі, натомість виникає стан екзистенційної порожнечі, а тому спостерігається значний приріст кількості самогубств.

Проблема самотності, яка нині дедалі більше загострюється, у свою чергу, детермінує виникнення численних фактів самогубства. Фундаментальною умовою їх подолання та запобігання їм є формування відчуття

єдності зі світом, що можливе лише за умов любові до нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. О самоубийстве / Н. Бердяев. - М. : Изд.-во Моск. ун-та, 1992. - 24 с.
2. Бубер М. Проблема человека / М. Бубер // Два образа веры. - М. : АСТ, 1999. - С. 202-293.
3. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / Э. Дюркгейм ; [пер. с фр. с сокр. ; под ред. В. А. Базарова]. - М. : Мысль, 1994. - 399 с.
4. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое / Ф. Ницше // По ту сторону добра и зла : Сочинения. - М. : Эксмо ; Харьков : Фолио, 2010. - С. 11-294.
5. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; [пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревича]. - М. : Прогресс, 1989. - 272 с.
6. Фромм Э. Мужчина и женщина / Э. Фромм. - М. : АСТ, 1998. - 512 с.

Башмановская Яна,

аспирант Житомирского государственного университета имени Ивана Франко

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПРОБЛЕМЫ ОДИНОЧЕСТВА И САМОУБИЙСТВА

В статье исследована взаимосвязь проблемы одиночества и самоубийства. Установлено, что причиной возникновения чувства одиночества есть потеря чувства единства с миром и неразрешимость экзистенциальных потребностей человеческого бытия. Определено, что условием преодоления состояния одиночества и предотвращения самоубийства является формирование у человека чувства единства с миром.

Ключевые слова: одиночество; самоубийство; индивид; отчуждение; общество; единство.

Bashmanivska Yana,

postgraduate student, Zhytomir State University named after I. Franko

CORRELATION OF LONELINESS PROBLEM AND SUICIDE

Article researches the correlation of loneliness problem and suicide. On the basis of philosophical and sociological views of Emile Durkheim it was found that one of the main causes of suicide acts is state of loneliness, which is caused by human's alienation from society. According to scientist, the human "I" consists of two components: physical and social, which basic needs are realization of physiological and communication needs, accordingly. Without communication, emotional unity with society arises loneliness, a psychological crisis, the loss of the sense of life that encourages the individual to suicide.

N. Berdyaev proved that suicide is characterized by egocentrism and renunciation of three Christian values: faith, hope, love. Alienation from the social processes entails loneliness and existential vacuum that leads to suicide. Belief in God, finding the meaning of life and love to it rescues man from loneliness and suicide.

E. Fromm revealed that suicide is an extreme way to fight loneliness, which he described as "pathologically perverted." No sense of unity with the environment causes the state of loneliness. It's found that submission to society and, on the contrary, the power over it - are the wrong ways to strengthen the sense of unity with the world. Only love to society causes harmony with it, saves us from loneliness and suicide. It's proved that not a material but psychological problems are the root cause of suicide.

Key words: loneliness; suicide; individual alienation; community; unity.

REFERENCES

1. Berdyaev N. (1992), *Suicide*, Moscow University Press, Moscow, 24 p. (rus).
2. Buber M. (1999), *The Problem of Man*, AST, Moscow, pp. 202-293 (rus).
3. Durkheim E. (1994), *Suicide: Sociological Etюд*, Mysl, Moscow, 399 p. (rus).
4. Nietzsche F. (2010), *Human, All Too Human*, Folyo, Kharkov, pp. 11-294 (rus).
5. Fromm E. (1989), *Escape from Freedom*, Prohress, Moscow, 272 p. (rus).
6. Fromm E. (1998), *Man and Woman*, Publishing House AST, Moscow, 512 p. (rus).

© Башманівська Яна

Надійшла до редакції 15.01.2014